

Важливим напрямом роботи міжнародних бібліотечних об'єднань є збереження та поширення здобутків національних культур. На відповідних тенденціях наголошують у спільному Маніфесті ЮНЕСКО та ІФЛА. Документ, зокрема, декларує: «Культурна і мовна різноманітність є спільною спадщиною людства, яку слід берегти і зберігати в загальних інтересах. Воно є джерелом обміну, інновацій, творчості та мирного співіснування. Бібліотекам всіх типів слід враховувати, просувати культурне та мовне розмаїття на міжнародному, національному та місцевому рівнях, підтримуючи, таким чином, кроскультурний діалог та активну громадянську позицію»¹.

Як впливає з визначених Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ завдань і принципів, роль бібліотек з розвитком інформаційного суспільства повинна трансформуватися відповідно до вимог часу від пасивних сховищ документованих знань на паперових носіях до активних їх розповсюджувачів засобами електронних комунікацій, набувати нових рис у зв'язку з новими завданнями.

Розглянуті проблеми, будучи глобальними за характером, є національними за своєю суттю. Оскільки новації генеруються переважно країнами-глобалізаторами, то їх запровадження в практику інноваційного розвитку ослаблених тривалою асиміляцією постколоніальних країн загрожує останнім: якщо вони не створюватимуть своєї інтелектуальної власності, своїх ноу-хау в різних сферах життєдіяльності не використовуватимуть національні інформаційні надбання, суспільно значущі національні надбання минулих поколінь, то опиняться на периферії прогресу, до того ж – як денаціоналізовані соціальні структури.

Важливим елементом ефективного використання національних інформаційних ресурсів стало оцифрування інформаційних масивів на всіх наявних видах носіїв як перспективний шлях розвитку й організації використання інформації, формування електронних бібліотек та інших форм відкритого доступу до інформаційних ресурсів.

Електронні бібліотеки, що є, як правило, структурною складовою великих бібліотечних установ, можна назвати концентрованою формою утвердження електронних технологій у бібліотечній сфері. Їх створення та розвиток сприяють розширенню доступу широких кіл користувачів до суспільно важливої інформації, адекватному інформаційному представленню національних інформаційних ресурсів у сучасному глобальному світі, продукуванню експортного інформаційного продукту. Конференція європейських національних бібліотек (CENL) серед основних завдань

---

¹ Маніфест ІФЛА / ЮНЕСКО про мультикультурні бібліотеки, 2008.

бібліотек на сучасному етапі визначає збереження, накопичення й ефективно використання різномірних колекцій електронних документів, що мають бути доступними у зручному для користувачів вигляді через глобальні мережі передавання даних, при цьому підтримку інтересів виробників і користувачів інформації щодо дотримання авторських прав².

ІФЛА визначає електронну бібліотеку як організацію, що здійснює доступ до світових знань і культури та стає спеціальним навчальним середовищем³. Отже, електронні бібліотеки є перспективними формами складних розподілених інформаційних систем і розглядаються як основа створення глобального розподіленого сховища знання. З точки зору технічної реалізації⁴ інформаційної системи інтеграція передбачає об'єднання даних, додатків (програмного забезпечення) і людей (виконавців). Системи електронних бібліотек, що існують у наш час, можна визначити як інформаційні системи, тобто системи збереження, обробки та передавання даних, що підтримують саме електронні документи (ресурси) різного типу. Нарешті, важливим моментом сучасного поняття електронна бібліотека є те, що такі системи працюють у глобальних інформаційних мережах передавання даних⁵. Серед характерних особливостей електронних бібліотек – її мозаїчний характер (електронна бібліотека не є єдиним цілим), побудова на технології для зв'язку ресурсів багатьох ЕБ та інформаційних служб. При цьому, об'єднуючи низку електронних бібліотек та інформаційних служб, вона є «прозорою» для кінцевого користувача. Фонди електронної бібліотеки не вичерпуються тільки ідентифікаторами документів-об'єктів, вони містять електронні об'єкти, які не можуть бути представлені або поширюватися в друкованій формі. Мета електронної бібліотеки – забезпечення універсального доступу до даних та інформаційних служб. Таким чином, з цілого ряду існуючих дефініцій, що тією чи іншою мірою відображають суть цього нового феномена, найбільш адекватною видається така: електронна бібліотека – це розподілена інформаційна система, що дає змогу надійно зберігати та ефективно використовувати різномірні колекції електронних документів (текст, графіка,

---

² Reding V. The role of libraries in the information society. CENL Conference Luxembourg, 29 September 2005. – Mode of access: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction>.

³ Международная федерация библиотечных ассоциаций и учреждений: Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по Манифесту ИФЛА об Интернете / перевод подготовлен Российской библиотечной ассоциацией, 2006 // IFLA Internet Manifesto. – Режим доступа: <http://www.ifla.org/III/misc/internetmanif.htm>.

⁴ Племнек А. И., Соколова Н. В. Интеграция и корпоративность электронных библиотек // Университетская книга. – 2010. – № 12. – С. 45–49.

⁵ Кудим К. А., Проскудина Г. Ю., Резниченко В. А. Сравнительный анализ функциональных возможностей систем электронных библиотек // Проблемы программирования. – 2007. – № 4. – Режим доступа: <http://eprints.isofts.kiev.ua/320>.

аудіо, відео та ін.), доступні в зручному для користувача вигляді через глобальні мережі передачі даних.

Становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини та накопичення цифрового контенту є як однією з основних тенденцій в сучасній культурі, так і об'єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації. Для України у цьому контексті важливий та цікавий світовий та європейський досвід, зокрема й з огляду на перспективи доручення до глобальних проєктів. Важливу роль у збереженні культурних досягнень людства відіграє заснована в 1992 р. ЮНЕСКО програма «Пам'ять світу» (Memory of the World Programme)⁶. Ця програма визначається як документальна спадщина (документована колективна пам'ять народів світу), частина світової культурної спадщини, що дає змогу простежити еволюцію думок, відкриттів і досягнень людства для нинішнього й майбутнього поколінь. У рамках програми забезпечується визнання документальної спадщини, що має міжнародне, регіональне та національне значення, ведеться реєстр цієї спадщини, здійснюється сприяння забезпеченню збереження та недискримінаційного доступу. Ця діяльність передбачає сприяння використанню в Інтернеті цифрових копій та каталогів, а також публікацію та розповсюдження книг, компакт-дисків та іншої продукції.

На основі контракту, укладеного з Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій (ІФЛА), було здійснено підготовку загальних керівних принципів програми збереження, а також силами ІФЛА та Міжнародної ради архівів списків безповоротно втрачених бібліотечних колекцій та архівних фондів та списку бібліотек і архівних сховищ, що перебувають під загрозою та всесвітнього списку національної кінематографічної спадщини.

Розробка цифрових програм збереження культурної спадщини активно здійснюється останні 20 років. Серед перших цифрових бібліотек – цифрова бібліотека Британської бібліотеки, яка в 1993 р. створила не тільки повний каталог свого сховища, але й оцифрувала 80 % повнотекстових видань. У подальшому Британська національна бібліотека стала основою для єдиної Національної бібліотеки Великобританії. Її творці є розробниками єдиного національного стандарту на метадані для опису об'єктів цифрового

---

⁶ General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage. – Mode of access: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/homepage/>.

збереження. Японську національну електронну бібліотеку було започатковано ще в 1989 р. Її загальна вартість становила 500 млн дол.

Метою американського проекту «Національна цифрова бібліотека» (<http://lcweb2.loc.gov/amhome.html>) є забезпечення зберігання в цифровій формі 1 млн документів (тексти, фотографії, звукозаписи та фільми), що мають загальнонаціональне значення та відносяться до історії США. В одній з найбільших бібліотек світу – Бібліотеці Конгресу США – щоденно сканується від 75 до 200 документів. За підрахунками спеціалістів, для того, щоб оцифрувати весь фонд бібліотеки, який нараховує 134 млн об'єктів, необхідно не одне десятиліття.

Інститут наукової і технічної інформації (INIST – www.inist.fr), що є французьким центром документації, першим (у 1990 р.) виконав роботу зі сканування 1500 міжнародних наукових журналів на систематичній основі з метою комп'ютеризації процедур передачі документації. Проект «Нова національна бібліотека Франції» був задуманий президентом Франції Ф. Міттераном та почав діяти в жовтні 1998 р. (www.bnf.fr). Фонди Французької національної бібліотеки планують оцифрувати зі швидкістю 150 тис. творів на рік.

У 1995 р. розпочате стрімке оцифрування бібліотечних фондів у Німеччині. Згідно з національним проектом, відповідальність за цифрову обробку документації, розділеної за хронологічним та тематичним принципами, покладається на різні бібліотеки. Одним з перших масштабних цифрових проектів став Internet Archive, що в 1996 р. започаткував консолідацію задля збереження веб-контенту; з того часу програму поширено на багато інших типів контенту, наприклад, оцифровані тексти, відео та зображення. За час свого існування Internet Archive продемонстрував гнучкість у підході до проблеми цифрового збереження, швидко створюючи базу, що її історик Р. Розенцвейг (R. Rosenzweig) назвав «найбільшою у світі базою даних і бібліотекою всього за п'ять років»⁷.

У 2001 р. з ініціативи Конференції директорів національних бібліотек Європи (CENL) під керівництвом The British Library було розпочато роботу над проектом The European Library (TEL). Філософією проекту The European Library є надання вільного доступу до цифрових ресурсів, що зберігаються на серверах окремих національних бібліотек, як контенту (повних текстів документів, книг, плакатів, карт, звукозаписів, відеофільмів тощо), так і метаданих (електронних каталогів бібліотек, бібліографічних описів). Європейська бібліотека пропонує доступ до національних бібліотек через

---

⁷ Scarcity or Abundance? Preserving the past in a digital era, *American Historical Review* 108(3), 2003, pp. 735–762, p. 750.

єдиний центральний інтерфейс і надає можливість пошуку в понад 300 каталогах та цифрових колекціях (понад 230 млн записів) 35 мовами ⁸.

У 2009 р. було запущено проект Світової цифрової бібліотеки, розробленої робочою групою Бібліотеки Конгресу США за сприяння багатьох установ-партнерів з різних країн, підтримки ЮНЕСКО та за фінансового сприяння з боку ряду компаній та приватних фондів. Світова цифрова бібліотека бере участь у реалізації стратегічних завдань ЮНЕСКО щодо сприяння вільному поширенню ідей та загальному доступу до інформації; плюралізму та культурному розмаїттю в засобах масової інформації та світових інформаційних мережах; загальному доступу до інформації та джерел знань, особливо до тих, які є суспільним надбанням; підвищенню якості освіти за допомогою диверсифікації змісту й методик, а також просуванню загальнолюдських цінностей; сприянню експериментування, інновацій, поширенню та обміну знаннями, передовим досвідом та діалогу, спрямованого на пошук стратегічних рішень у галузі освіти; зміцненню науково-технічного та людського потенціалу для участі у функціонуванні народжуваних інформаційних співтовариств; зміцнення зв'язків між культурою та розвитком суспільства за допомогою нарощування потенціалу й обміну знаннями ⁹. Цей некомерційний проект, маючи на меті сприяння міжнародному й міжкультурному взаєморозумінню, розширення обсягу та різноманітності культурологічного контенту в Інтернеті, розширення можливостей установ-партнерів для скорочення розриву в цифрових технологіях усередині країни та між країнами, було створено для вільного та безперешкодного представлення через Інтернет у багатомовному форматі кращих зразків культурної спадщини людства, що цілісно представляють історію цивілізації (рукописи, рідкісні та цінні видання, мапи, картини, фільми, фотографії, музичні записи, музейні та архівні об'єкти тощо).

Масштабні глобальні проекти, такі, зокрема, як згадана вище Світова цифрова бібліотека, не лише зосереджують культурне, наукове, історичне надбання людства, забезпечуючи до них доступ широкому колу користувачів, а й напрацьовують методику роботи з інтегрованим контентом у глобальних масштабах, створюючи, апробовуючи і, відтак, пропонуючи до використання бібліотечним фахівцям методики у багатьох сферах.

---

⁸ What is The European Library? // Website The European Library. – Mode of access: http://www.theeuropeanlibrary.org/portal/organisation/about_us/aboutus_en.html#.

⁹ Статут Світової цифрової бібліотеки. – Режим доступу: <http://project.wdl.org/about/org.html>.

Наразі існує кілька десятків систем метаданих, розроблених для різних цілей. У посібнику зі збереження цифрової спадщини, що вийшов друком під егідою ЮНЕСКО у 2004 р., наведено схему метаданих, необхідних для виконання процесів збереження цифрового об'єкта¹⁰. Ця схема містить такі групи елементів: опис цифрового об'єкта; опис процесів, пов'язаних з об'єктом (включаючи створення); опис технічних характеристик усіх файлів, що становлять цифровий об'єкт; опис змін у метаданих. Ефективним напрацюванням Світової цифрової бібліотеки є, зокрема, уніфіковані метадані: кожен об'єкт описується за допомогою стандартного набору бібліографічної інформації (метаданих), що характеризує його за географічним, хронологічним і тематичним аспектом, поряд з іншими вимогами. Уніфіковані метадані забезпечують основу для сайту та підвищують імовірність виходу на сайт через зовнішні пошукові системи.

Однією з найбільш вражаючих особливостей Світової цифрової бібліотеки є описи кожного об'єкта. Ця інформація, написана кураторами та іншими експертами, забезпечує важливий контекст для користувачів. Робочі групи Світової цифрової бібліотеки працюють з новітніми інструментами та інноваційними технологіями, що привело до вдосконалення у сфері каталогізації та розробки багатомовних веб-сайтів. Зокрема, було розроблено новий додаток каталогізації для підтримки вимог метаданих, використаний централізований інструмент з перекладацькою пам'яттю, що дає можливість перекладачам не повертатись до однієї і тієї ж фрази чи слова двічі; розроблений інтерфейс, що заохочує вивчення першоджерел.

Ефективним інструментом, що може використовуватися в незалежних проектах, є визначення критеріїв внесення об'єктів до глобальних цифрових проектів. Так, «Порадник щодо відбору матеріалів до Світової Цифрової бібліотеки»¹¹, зокрема, узагальнює філософію відбору, визначаючи пріоритетними рідкісні та цінні книги, що мають представляти історію, культуру, літературу, науку країни, різними мовами; карти, атласи, особливо рукописні, раннього друку, друковані картографічні матеріали, що відіграли особливу роль в історії науки та культури країни, у т. ч. і сучасним картам, які представляють промисловість, транспорт, етнографічні та лінгвістичні характеристики регіону; проспектам, каталогам, рекламній продукції, що можуть бути корисні при вивченні народної культури та побуту країни; малюнкам, зображенням дофотографічної епохи, що відображають важливі

---

¹⁰ Guidelines for the preservation of digital heritage / UNESCO. – 2003. – Mode of access: <http://unesdoc.unesco.org/images>.

¹¹ World Digital Library Content Selection Guidelines. – Mode of access: <http://project.wdl.org/standards/contentguidelines.html>.

події в історії країни в цілому чи окремі її віхи; зображення видатних осіб, які вплинули на хід історії; фотографії, що є важливими для представлення історії країни чи її окремих громадян; зображення національних пам'яток історії, культури, архітектури; фільми та звукові записи, що представляють важливі історичні події або культурні заходи, видатних осіб та пам'ятки усної історії. Вироблено також технічні вимоги до відбору документів для представлення у Світовій цифровій бібліотеці.

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського є також ініціатором створення єдиної інформаційної основи для збереження цифрових колекцій, що відображають шлях історичного розвитку України в культурній, науковій та соціальній сферах¹². Таким чином, у відповідь на сформовані суспільством нові потреби, поряд з функцією збереження знань бібліотеки, що формують цифрові колекції, входять у міжнародні проекти, присвячені збереженню культурних надбань в електронному середовищі, реалізують функцію їх розвитку (*Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – С. 69–75*).

---

¹² Кузнецов А. В. Участь у міжнародних корпоративних проектах як засіб розкриття бібліотечних фондів // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 17–19 трав. 2011 р. – К., 2011. – С. 182–184.